

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра ФІНАНСІВ  
(найменування кафедри)

**РЕФЕРАТ**  
**кваліфікаційної роботи**  
**на здобуття освітнього ступеня магістра**  
зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»  
за магістерською програмою  
Управління публічними фінансами  
на тему: «Податок на доходи фізичних осіб: бюджетна та регулююча роль»

**Виконавець:**

студентка ФФБС 61 група

Кондратьєва Лія Олександрівна  
(прізвище, ім'я, по батькові) /підпис/

**Науковий керівник:**

професор кафедри фінансів, д.е.н., професор  
(науковий ступінь, вчене звання)

Волохова Ірина Семенівна  
(прізвище, ім'я, по батькові) /підпис/

ОДЕСА-2022

## ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

*Актуальність.* Одним із відчутніших заходів на шляху до поступового соціального та стрімкого економічного розвитку України є створення умов для покращення добробуту населення, забезпечення його високого рівня життя. Наразі в Україні можна одночасно побачити вразливу відмінність в якості життя населення: спостерігається розкіш і бідність, навіть злидні. Середній клас, що мав розвивати ринкові відносини, бути основою економічного розвитку, так і не склався. Значна ступінь диференціації доходів громадян, нерівність в усіх її проявах, значне розшарування у суспільстві, незадовільний обсяг заощаджень населення, та зменшення їхнього рівня визнається сьогодні важливою проблемою сучасного українського суспільства.

Сама по собі ринкова економіка погано справляється із дистрибутивною функцією. Тут на її допомогу має прийти держава зі своїми різноманітними інструментами злагодження диференціації доходів населення. Дослідження ж дії різноманітних інструментів дистрибутивної функції держави, методів державного регулювання рівня добробуту населення, беручи до уваги особливості сучасного розвитку економіки, розробка дієвого механізму оподаткування доходів населення, який би дозволяв ефективно вирівнювати доходи населення є досить важливими наразі та в подальшому. На нашу думку, під час дослідження методів та інструментів державного регулювання добробуту населення та важелів впливу на рівень доходів громадян необхідно виокремити найбільш вагомі та ефективні з них та зосередитися на розробці шляхів їхнього ефективного використання.

Проблема вирівнювання доходів населення характеризується тривалим розвитком. Відомими класиками політичної економії ще вдавнину було закладено теоретичну базу трудових відносин, розподілу доходів на оплату

праці та прибуток капіталіста, прибуткового оподаткування таких доходів. Серед таких вчених слід пригадати: А. Сміта, Д. Рікардо, П. Самуельсона, А. Пігу, Дж. С. Мілля, Ф. Кене, У. Петті, А. Маршалла, тощо.

Потреба в державному регулюванні економіки була обґрунтована Дж. М. Кейнсом ще на початку XX століття. Зазначалася й необхідність державного регулювання доходів фізичних осіб, було звернуто увагу на фінансові важелі такого регулювання, на регулюючу роль податків, індивідуального прибуткового податку зокрема.

Сучасні українські вчені також не залишають осторонь дослідження згаданої проблематики. Вона актуальна і сьогодні. Багато праць привчено регулюючої та фіскальної ролі податку на доходи фізичних осіб в Україні.

*Мета кваліфікаційної роботи* полягає в аналізі регулюючої та фіскальної ролі індивідуального прибуткового податку в Україні, в розробці практичних рекомендацій стосовно вирівнювання доходів населення та реалізації принципу справедливості стосовно оподаткування доходів населення.

Реалізація зазначеної мети дослідження зумовила вирішення наступних завдань:

- дослідити економічну сутність індивідуального прибуткового податку;
- охарактеризувати систему регулювання доходів фізичних осіб;
- розкрити правову природу податку на доходи фізичних осіб в Україні;
- розкрити загальні тенденції формування доходів фізичних осіб в Україні;
- дослідити особливості формування доходів бюджетів за рахунок прибуткового оподаткування доходів громадян в Україні;
- провести оцінку результативності податкового регулювання доходів фізичних осіб;
- охарактеризувати зарубіжний досвід справляння індивідуального прибуткового податку та розробити пропозиції щодо запровадження вдалих зарубіжних ідей на українських теренах;

- провести прогнозування надходжень податку на доходи фізичних осіб в Україні;
- окреслити вектори поглиблення бюджетної та регулюючої ролі податку на доходи фізичних осіб в Україні.

*Об'єктом дослідження* є економічні відносини, що виникають під час податкового регулювання доходів населення та формування бюджетних ресурсів.

*Предметом дослідження* є податок на доходи фізичних осіб, його фіскальна та регулююча роль.

*Методи дослідження.* Під час цього дослідження автором використані наступні методи: дедукції та індукції, історичного та логічного, діалектичний метод наукового пізнання економічних відносин між роботодавцями та працівниками, державою та платниками податків. При аналізі джерел доходів населення та змін середніх показників, при аналізі формування податкових надходжень Державного та місцевих бюджетів України використано метод аналізу, порівняння, табличний та графічний методи; метод кореляційно-регресійного аналізу при прогнозуванні доходів населення та надходження податку на доходи фізичних осіб.

*Інформаційною базою* магістерського дослідження являються Податковий та Бюджетний кодекси, Закони та нормативно-правові акти України, статистичні дані Державної служби статистики України, аналітичні матеріали Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби України, Державної податкової служби України, а також їхніх територіальних підрозділів, аналогічних фінансових та статистичних служб деяких розвинутих країн світу, наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених стосовно державного регулювання, вирівнювання доходів населення, принципів побудови податкових систем, індивідуального прибуткового оподаткування.

*Обсяг та структура роботи.* Кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел

(92 найменування) та додатків на 10 аркушах. Загальний обсяг роботи становить 111 сторінок. Основний зміст викладено на 84 сторінках. Робота містить 18 таблиць, 34 рисунків.

## **ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ**

у першому розділі **«ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ»** розглянута економічна сутність індивідуального прибуткового податку, розкрита організація системи регулювання доходів фізичних осіб, охарактеризовані її складові. Досліджена правова природа податку на доходи фізичних осіб в Україні;

у другому розділі **«ПРАГМАТИКА ОПОДАТКУВАННЯ ПОДАТКОМ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ»** досліджуються загальні тенденції формування доходів фізичних осіб в Україні, тенденції формування доходів бюджетів за рахунок прибуткового оподаткування доходів громадян в Україні, окремо оцінюється результативність податкового регулювання доходів фізичних осіб;

у третьому розділі **«НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ СПРАВЛЯННЯ ПОДАТКУ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ»** на підставі вивчення зарубіжної практики індивідуального прибуткового оподаткування громадян в розвинутих країнах, розроблені вектори вдосконалення механізму оподаткування доходів фізичних осіб у системі їхнього регулювання в Україні. Здійснено прогнозування надходжень податку на доходи фізичних осіб в Україні.

## ВИСНОВКИ

Ця кваліфікаційна робота полягає в аналізі регулюючої та фіскальної ролі індивідуального прибуткового податку в Україні, в розробці практичних рекомендацій стосовно вирівнювання доходів населення та реалізації принципу справедливості стосовно оподаткування доходів населення. Головні більш загальні теоретичні та практичні здобутки проведеного дослідження полягають у наступних результатах:

Регуляторна функція індивідуального прибуткового податку полягає у можливості для держави досягати соціально-економічних ефектів, основними між яких є ефекти заміщення та доходу. Відповідно ми дійшли висновка, що регулюючий ефект українського аналога індивідуального прибуткового податку – податку на доходи фізичних осіб – здатність через відповідний механізм оподаткування узгоджувати та злагоджувати інтереси громадян країни. Проте, регулюючий ефект залежить від таких елементів податку, їхньої взаємозалежності у податковому механізмі, що дійсно дозволив би частково вирішити б проблему надто великого розшарування суспільства. Провести оцінку регулятивної ефективності індивідуального прибуткового податку можливо за допомогою цілого ряду показників: як змінюється динаміка середньої заробітної плати, чи зростають загальні доходи населення, чи здійснюється приріст заощаджень, який рівень багатства населення.

Провівши історичне дослідження трансформації індивідуального прибуткового податку, ми виділили чотири етапи його становлення, які відрізняються ставками оподаткування, пільгами, структурою доходів, що підлягають оподаткуванню. Податок на доходи фізичних осіб динамічно розвивається і має розвиватися й надалі. Проте подальші перетворення слід здійснювати із дотриманням класичних принципів оподаткування: пропорційності, визначеності, справедливості та зручності.

Досліджені правові підґрунтя стягнення податку на доходи фізичних осіб в Україні. Досліджені елементи оподаткування, серед яких перелік платників податку, порядок визначення бази оподаткування, об'єкт оподаткування, ставки податку: загальна та додаткові, пільги зі сплати податку. Досліджено діючий механізм оподаткування доходів громадян, виявлені його основні недоліки щодо пропорційності оподаткування, що не є справедливим для суспільства.

З метою дослідження регулюючої та бюджетної ролі податку на доходи фізичних осіб ми провели аналіз динаміки та структури бази оподаткування податком на доходи фізичних осіб, визначили цілий ряд показників, який дозволив зробити висновки про несуттєве зростання загальних доходів населення, розмірів мінімальної та середньої заробітних плат, в тому числі за видами діяльності та територіальними одиницями. Уповільнюється і зростання реальних доходів з року в рік, що свідчить про незадовільну динаміку благополуччя населення. Найбільші показники приросту реального наявного доходу ми бачимо у 2017 році – 10,9% порівняно із попереднім роком, у 2018 році зростання аналогічне. Навіть 2019 рік показав зростання в 9,0% реальних доходів населення порівняно із 2018 роком.

З метою виявлення фіскальних властивостей податку на доходи фізичних осіб нами було розраховано: питому вагу надходжень податку на доходи фізичних осіб відносно ВВП, питому вагу надходжень податку на доходи фізичних осіб відносно інших доходів зведеного, Державного та місцевих бюджетів, структуру надходжень податку на доходи фізичних осіб залежно від баз оподаткування (джерел доходів), доходи громадян після проведення оподаткування податком на доходи фізичних осіб для виявлення регулятивної властивості даного податку.

Податок на доходи фізичних осіб є вагомим джерелом наповнення бюджетів усіх рівнів, більше всього він наповнює ресурсами місцеві бюджети. Проте розрахунок ефективної ставки податку на доходи фізичних осіб показав її низький рівень порівняно із нормативною. За розрахунками

2020 та 2021 років ефективна ставка ПДФО виявилася однаковою – 8,81%, вона на 1,36 відсоткових пункти вище рівня 2019 року та на 1,73 відсоткових пункти вище рівня 2018 року. Найнижчий рівень ефективної податкової ставки спостерігався у 2015 році, що на 3,17 процентних пункти нижче показників 2020 та 2021 років.

Розрахунковий розмір надходжень за номінальною ставкою в 2021 році мав складати 777 461,8 млн грн. Різниця у 396 747,8 млн грн., або майже вся сума надходжень до зведеного бюджету – це втрати внаслідок надання пільг з податку на доходи фізичних осіб.

Проведене дослідження надало нам фактів стверджувати, що в Україні стосовно регулюючого впливу оподаткування доходів населення виявлені численні проблеми, серед яких: високий рівень бідності населення; висока диференціація доходів населення, що зростає; значна диференціація доходів населення за регіонами країни; низький рівень загального обсягу доходів населення; низький рівень оплати праці значного переліку видів діяльності; висока частка оплати праці в загальному обсязі доходів населення; низький рівень пасивних доходів фізичних осіб; значні втрати бюджету через пільги з податку на доходи фізичних осіб.

Так, у 2020 році доходи 1,6% населення знаходилися нижче прожиткового мінімуму, що встановлений законодавцем. Це більше показника попереднього року на 45,5%, та більше показника 2018 року на 23%. Вже багато років поспіль держава встановлює прожитковий мінімум нижче фактичного його розміру. Якщо порівнювати середньодушові доходи із ним, то 23,2% населення живе за межею бідності, це, однак, менше на 4,4 відсоткові пункти порівняно із показником 2018 року.

До того ж, статистичні дані державного комітету статистики України не повною мірою оцінюють тіньові доходи населення та підприємницького доходу, занижується розрахунок і прожиткового мінімуму доходів громадян.

У зв'язку з виявленими негативними факторами регулюючого ефекту податку на доходи фізичних осіб та з метою їх усунення рекомендуємо наступне.

1. Забезпечити зростання мінімальної заробітної плати, яка відповідає фактичному прожитковому мінімуму. При цьому розміри прожиткового мінімуму доходів працюючих громадян та мінімальної заробітної плати повинні співпадати.

2. Використовуючи механізм державного регулювання підвищувати рівень зайнятості населення, що дозволить заощадити бюджетні кошти на соціальних виплатах.

3. Стимулювати розвиток депресивних територій та сільських районів для покращення життя населення в цих адміністративних одиницях.

4. Посилити регулюючу роль індивідуального прибуткового оподаткування в Україні з метою вирівнювання доходів населення.

5. Кожні п'ять років вносити додаткову ставку оподаткування високих доходів, що дозволить перейти від пропорційного оподаткування до прогресивного.

6. Лігітимізувати відносини робітників та роботодавців, що надасть можливості не тільки збільшити доходи бюджетів країни, а й з часом зменшити податкове навантаження на фізичних осіб, що сумлінно сплачували цей податок до бюджету.

Практичне впровадження зазначених рекомендацій надасть можливостей підвищення розмірів реальних доходів українців, або у перерахунку на долари США. Це дозволить подолати такі соціально-економічні негаразди як зубожіння населення, різка диференціація доходів населення.

## АНОТАЦІЯ

### **Кондратьєва Л.О. «Податок на доходи фізичних осіб: бюджетна та регулююча роль»**

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра зі спеціальності  
**«07072 Фінанси, банківська справа та страхування»**

(шифр та назва спеціальності)

за освітньою програмою **«Управління публічними фінансами»**.

(назва освітньої програми)

Одеський національний економічний університет. – Одеса, 2022.

У роботі розглядається теорія оподаткування доходів фізичних осіб. Досліджена економічна сутність податку на доходи фізичних осіб. Розглянута система регулювання доходів фізичних осіб, її структура. Визначено місце податкового регулювання доходів фізичних осіб. Досліджена правова природа податку на доходи фізичних осіб в Україні.

Проаналізована динаміка змін доходів громадян України. Визначена питома вага доходів громадян у вигляді заробітної плати, доходів від проведення підприємницької діяльності. Проведено аналіз надходження ПДФО до бюджетів усіх рівнів. Визначені показники результативності податкового регулювання доходів фізичних осіб. **Проведено дослідження** зарубіжного досвіду щодо прибуткового оподаткування громадян. Проведено прогнозування обсягів надходжень ПДФО до бюджетів. Розроблені напрями вдосконалення механізму оподаткування доходів фізичних осіб в Україні.

Запропоновано: введення прогресивної шкали ставок ПДФО; зменшення податкового тиску на громадян із низькими доходами; запровадження неподаткового мінімуму доходів громадян; збільшення мінімальної та середньої заробітної плати в Україні; встановлення реального прожиткового мінімуму, що не оподатковується тощо.

**Ключові слова:** доходи населення, заробітна плата, регулювання доходів громадян, індивідуальний прибутковий податок, податок на доходи фізичних осіб.

## ANNOTATION

### **Kondratieva Liia «Personal income tax: budgetary and regulatory role»**

Qualification work for obtaining an educational master's degree in a specialty

**«07072 Finances, banking and insurance»**

(code and name of the specialty)

for the educational program **«Management of public finances»**. –

(title of the educational program)

Odessa National Economics University. – Odessa, 2022.

The paper examines the theory of personal income taxation. The economic essence of personal income tax has been studied. The system of income regulation of natural persons, its structure is considered. The place of tax regulation of incomes of natural persons is defined. The legal nature of personal income tax in Ukraine has been studied.

Analyzed the dynamics of changes in the incomes of Ukrainian citizens. The specific weight of citizens' incomes in the form of wages, income from entrepreneurial activity, and passive income is determined. An analysis of the receipt of tax on the income of individuals to the budgets of all levels was carried out. Indicators of effectiveness of tax regulation of incomes of natural persons have been determined. A study of foreign experience in income taxation of citizens was conducted. Forecasting of personal income tax revenues to budgets has been carried out. Directions for improving the mechanism of personal income taxation in Ukraine have been developed. Proposed: introduction of a progressive scale of personal income tax rates; reduction of tax pressure on citizens with low incomes; introduction of tax-free minimum income of citizens; increase of the minimum and average wages in Ukraine; establishing a real living wage that is not taxed, etc.

**Key words:** incomes of the population, wages, regulation of incomes of citizens, individual income tax, income tax of individuals.